

METHODOLOGIC COUPLES AND THE TRANSDISCIPLINARY APPROACH**Adriana-Claudia Cîteia, Assist. Prof., PhD, "Ovidius" University of Constanța**

Abstract: *The topics of the paper are transdisciplinarity and the relations between history, philosophy and mathematics. The goal was to establish bridges, to understand the methodological couples, Cantor's mathematics and philosophy of transfinite and infinite, and the mathematical model of Divine Infinity.*

Keywords: *transdisciplinarity, history, philosophy, infinity, space*

Teoria cuplurilor metodologice a fost formulată și explicată de Lucian Blaga, în „Experimentul și spiritul matematic”¹, utilitatea acesteia fiind exemplificată într-un interval cronologic impresionant din istoria gândirii europene, de la aristotelism la știința de tip galileo-newtonian². Cuplul metodologic, centrat pe cunoașterea de tip katafatic sau apofatic (prin afirmații sau prin negații) alătură două paradigme de analiză, punând accent pe instrumentarul conceptual oferit de una dintre ele, utilizat pentru înțelegerea în profunzime a celei de a doua.

Abordarea transdisciplinară implică expansiunea metodologică, în sensul armonizării unor paradigme de cercetare originare din zone epistemice diferite. Expansiunea metodologică necesită însă o suprametodă de ordonare a diferitelor mijloace de abordare a unui subiect istoric. Definirea unei suprametode și aplicarea acesteia ar fi însă imposibilă, în absența unei conștiințe științifice și a unei conștiințe istorice. Obiectivul fundamental al abordării transdisciplinare a istoriei, ar trebui să fie, așadar, formarea conștiinței istorice.

Necesitatea expansiunii metodologice a fost semnalată de Lucian Blaga³ și definită în contextul științei de tip galileo-newtonian. Sensul expansiunii metodologice ar fi de la posibilitatea de cunoaștere a *ceea ce este* (aspirație firească a spiritului uman) printr-o singură metodă, la cunoașterea prin combinarea unui maxim de metode posibile, furnizate de un anumit număr de științe.

Exemple de metodă unică:

¹ Lucian Blaga, *Experimentul și spiritul matematic*, Editura Humanitas, București, 1998, p. 53-123.

² *Ibidem*, p. 9-38. Amos Funkenstein, *Teologie și imaginația științifică*, . *Din Evul Mediu până în secolul al XVII-lea*, Editura Humanitas, București, 1998, p. 258-304.

³ *Ibidem*, p. 68 și urm.

- cunoașterea pe calapodul identității⁴ -

a. atenuate:

a1. *parțială*: raportul de identitate parțială între un subiect și un predicat presupune coincidența parțială dintre conținuturile și sferele conceptuale ale subiectului și predicatului. Cunoașterea pe calapodul identității parțiale atenuate produce conceptele generice necesare științelor de natură descriptivă (istoria ideilor).

Exemplu: omul este un mamifer.

a2. *elastică*: identitatea elastică anulează rigiditatea conceptelor, ceea ce permite îmbogățirea continuă a conținuturilor lor, și adaptarea la contexte epistemice diferite.

Exemplu: omul este o ființă capabilă de progres (în sens științific, în sens spiritual-sensul spiritual al progresului fiind *epektaza*, depășirea propriilor limite, capacitatea de schimbare a modului de gândire, versatilitatea gândirii).

b. Contradictorii:

orice lucru poate fi el însuși, dar și contrariul său; orice lucru include în ființa sa tendințe diametral opuse⁵:

- cunoașterea prin senzații⁶,

- cunoașterea prin intuiție⁷.

Exemple de expansiune metodologică:

- cunoașterea de tip platonician, având ca suprametodă maieutica,

- cunoașterea aristotelică, bazată pe observația empirică, inducția de la concret la abstract, analogia cvasi-mitică, având ca suprametodă deducția speculativă⁸,

- cunoașterea de tip galileo-newtonian, centrată pe definirea unei serii de cupluri metodologice, în care unul dintre factorii constitutivi este matematica.

⁴ Sursa fiind metoda eleată.

⁵ Pentru discuția integrală asupra cunoașterii pe calapodul identității, L. Blaga, *op. cit.*, p. 163-166.

⁶ Metoda sofistă. *Ibidem*.

⁷ Modelul bergsonian. *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, p. 70.

Abordarea transdisciplinară evită însă tendința de a construi modele metodologice dominate de o anumită știință: panmatematism, panistorism, etc.

Scopul cuplului metodologic este:

-de a deschide calea către abordări din ce în ce mai complexe, în care interferența între modelele de cunoaștere ale diferitelor științe să contribuie la formarea unei imagini holiste asupra omului, umanității și mediului istoric de evoluție a conceptelor și realităților istorice;

-de a depăși abordarea cronologic-evenimentalistă, în favoarea înțelegerii ipostaziate a istoriei, ca istorie a gândirii mitice, magice, religioase, filosofice, științifice, ca istorie a mentalului colectiv și individual.

Limbaajul transsumptiv, utilizat în secolul al XV-lea de Nicolaus Cusanus în „*De docta ignorantia*”⁹ se construiește prin substituirea unei expresii directe cu expresia indirectă; un lucru este exprimat prin altul, care nu-i poate acoperi total suprafața de sens, iar cel de al doilea îl transfigurează pe primul¹⁰. Acest tip de limbaj exprimă stări de lucruri translingvistice, traduce niveluri de realitate accesibile numai psihanodic și nousanodic. Cusanus îl folosește cu referire la monada divină, „unu maxim și de necuprins”, triplu ipostaziat, „unitatea maximă în mod necesar întreită”.

„unde, ut acuatur intellectus, ad hoc te facilius indubitata manu ductione transferre conabor, ut videas ista necessaria atque verissima, quae te non inepte, si ex signo ad veritatem verba transsumptive intelligendo, in stupendam suavitatem adducunt; quoniam in docta ignorantia proficies in hac via ut- quantum studioso secundum humani ingenii vires elevato conceditur- videre possis ipsum unum maximum incomprehensibile, Deum unum et trium semper benedictum”¹¹.

⁹*De docta ignorantia*, cartea I ediție bilingvă, traducere, tabel cronologic, note și postfață de Andrei Bereschi, Editura Polirom, Iași, 2008, p. 80.

¹⁰ Vezi nota 62, p. 517-518.

¹¹ “Deci pentru ca intelectul tău să devină mai acut, tocmai pentru acest lucru, printr-o fermă călăuzire, mă voi strădui să fac astfel încât tu să treci mai ușor dincolo, pentru ca să vezi aceste lucruri în necesitatea și veridicitatea lor supremă. Nu fără rost te vor purta acele lucruri într-o mirabilă grație, dacă te vei ridica de la semn la adevăr pentru a înțelege cuvintele în mod transsumptiv, deoarece vei înainta pe această cale în docta ignoranță astfel încât să îl poți vedea- pe cât se poate ridica, în limitele puterilor spiritului omenesc, un pasionat cercetător- chiar pe acel unu maxim și de necuprins, de-a pururi binecuvântatul Dumnezeu, unul și întreit”; *De docta ignorantia*, I, X, ed.cit, p. 81, trad. A. Bereschi.

Capitolul al X-lea al primei cărți din „De Docta ignorantia” începe cu un exemplu de exprimare transsumptivă:

„ne întrebăm acum ce vrea Martianus când spune că Filosofia, dorind să acceadă la cunoașterea Trinității, dădea pe gură afară cercuri și sfere”¹².

Înțelegerea abstractă presupune renunțarea la „intermediarii materiali”, renunțarea la tot ce poate fi imaginat, la orice tip de reprezentare a monadei triplu ipostaziate. Maximul inteligibil, maximul inteligent și actul maxim de a înțelege sunt cele trei ipostaze prin care poate fi exprimată perihoreza, în discursul cusanian.

Problematica cognoscibilității lui Dumnezeu mai presus de înțelegere este reluată și în Cartea III, cap. II. Cusanus distinge trei posibile etape în demersul de epektază noetică:

- *hyperologia apofatică*= înălțarea determinațiilor mundane dincolo de ele însele,
- *alogia apofatică*= negarea oricărei posibilități de raportare cognitivă la Dumnezeu,
- *antilogia apofatică*= afirmații antinomice.

Limbajul transsumptiv este un limbaj privativ, care plasează divinitatea în zona de insuficiență a cuvintelor. Astfel se explică utilizarea frecventă a prefixului *hyper*, care saturează semnificațiile numelor până la depășirea propriilor sensuri. Kenoza limbajului, golirea de sensurile insuficiente pune în lumină zona intraductibilă a experienței mistice, și zona incomprehensibilă (*akataleptos, aperinoetos*) intelectului uman.

Limbajul transient este structurat pe dubla perspectivă asupra unui fenomen istoric sau religios, pe analiza alternativelor sale pozitive sau negative. Limbajul transient se poate constitui și prin transmutații valorice, prin construirea negativului pe substratul pozitiv al simbolurilor, după dialectica recunoscută a coincidenței contrariilor. Limbajul transient oferă o dublă perspectivă asupra lucrurilor, direcții alternative de analiză a contextelor istorice, religioase, mitice.

Căutarea simultană a divinității într-un spațiu exterior, incomensurabil, având ca unic sistem de referință verticalitatea și căutarea împărăției divine interioare, după îndemnul biblic; coborârea în sine și explorarea de sine simultan cu construirea paradigmelor spațiului imaginal, reprezintă exemple în acest sens. Speranța într-un Paradis exterior, nelocalizabil, cu

¹²*Ibidem.*

ipostazele sale furnizate de gândirea mitică și teologiile monoteiste, necesitatea descoperirii Paradisului interior, definit de ideea complicității cu sinele, ideea de reflectare a spațiului paradisiac celest în interioritatea umană sunt de asemenea, exemple de experiențe religioase transiente.

Cupluri metodologice în hermeneutica textului istoric

În analiza textului istoric, Paul Ricoeur distinge trei metode:

1. Metoda introptică: istoria se referă la acțiuni umane guvernate de intenții care trebuie înțelese printr-o introptie asemănătoare celei prin care în viața cotidiană înțelegem sau intuim intențiile celorlalți; istoria trebuie abordată, așadar ca extindere a comprehensiunii celuilalt¹³, ceea ce implică utilizarea unor concepte furnizate de psihologie, mistică, literatura apocaliptică.

2. Analiza textului prin implicarea istoricului, a subiectivității acestuia (paradigma tuchydică a istoricului obiectiv fiind astfel anulată).

Analiza și înțelegerea subiectivă a textului contribuie la dezvoltarea imaginației substitutive și predictive, la dezvoltarea capacității individuale de abordare a unui text, de construire a unei perspective proprii, originale asupra unor contexte din istoria politică, religioasă a unei zone. Capacitatea de sesizare a „interiorului și exteriorului evenimentelor”- în accepțiunea lui R. G. Collingwood¹⁴ se referă la înțelegerea intențiilor subiecților istorici și la modul în care acestea se concretizează. Abordarea transdisciplinară a istoriei oferă metodele de reactivare a intenționalităților, de așezare a gândirii trecute în gândirea prezentă a istoricului¹⁵, cu ajutorul psihologiei, a arhetipologiei, a istoriei fenomenului religios. Abordarea transdisciplinară încurajează demersul descoperirii mecanismelor de gândire tipice diferitelor epoci istorice, a investigării în profunzime a evenimentelor, dezvoltarea capacității de întoarcere la sursa evenimentelor, a „curiozității” istorice în sensul său antic de *polypragmosyne* (curiozitate dublată de demersul cercetării).

2. metoda Carl Hempel¹⁶:

¹³ Paul Ricoeur, *Eseuri de hermeneutică*, Editura Humanitas, București, 1995, p. 148.

¹⁴ R.G. Collingwood, *The Idea of History*, ed. T.M. Knox, Oxford, Clarendon Press, 1956, *passim*.

¹⁵ P. Ricoeur, *op. cit.*, p. 148.

¹⁶ C. G. Hempel, “The Function of General Laws in History”, *The Journal of Philosophy*, nr. 39, 1942, p. 35-48.

explicația istorică se deduce din descrierea condițiilor și contextelor cu valoare de prolog, urmată de enunțarea unei legi generale care se constituie în fundament al tuturor explicațiilor, după modelul științelor naturii.

Analizând metoda lui Hempel, Ricoeur semnaleză necesitatea unei competențe specifice comprehensiunii istorice pe care se construiește explicația: *competența de urmări o istorie povestită*. „A urmări” înseamnă a înțelege o succesiune de intenții, acțiuni, sentimente orientate către un anumit deznodământ, iar „a povesti” înseamnă a asigura continuitatea logică a oricărei istorii¹⁷.

Relația dintre a urmări și a povesti este mediată de

- imaginația predictivă,
- capacitatea de a anticipa încheierea și
- de a corecta narațiunea proprie până când aceasta coincide cu încheierea reală a unui eveniment.

Comprehensiunea devine astfel sinonimă cu competența de a urmări o povestire. Interesul auditoriului (copil, adolescent) pentru ceea ce urmează (exprimat prin întrebarea „și după aceea?”) este înlocuit cu interesul pentru rațiuni, cauze (exprimat prin întrebarea „de ce?”).

Ricoeur nu propune două metode: explicativă și comprehensivă. În opinia sa, numai explicația este metodică. Comprehensiunea însoțește, „înfășoară”¹⁸ explicația, iar explicația desfășoară analitic comprehensiunea.

La aceste trei metode, se mai pot adăuga:

3. *metoda distanțării* de contextul istoric și cuplul metodologic istorie-filosofie.

Metoda distanțării de contextul istoric implică adoptarea de către istoric a unei atitudini danaidice. Istoricii danaidici nu investighează un fenomen din toate unghiurile posibile, nu apelează la toate categoriile de izvoare, pentru a reconstitui un context istoric și nu își propune să abordeze istoria intropatic, ci își alege autori consacrați, reconstituind evenimentele cu ajutorul mărturiilor lor. Veridicitatea surselor indirecte permite distanțarea și apropierea

¹⁷ P. Ricoeur, *op. cit.*, p. 150-151.

¹⁸ *Ibidem*, p. 152.

alternativă de un anumit context istoric. Istoricul preia informațiile și își construiește propria paradigmă comprehensivă.

4. *metoda binar fractalică și cuplul metodologic istorie-matematică.*

Metoda lui Ioan Petru Culianu¹⁹ necesită un set de axiome de tipul „există sau nu există timp istoric”, „există sau nu există conștiință istorică” care generează variante sistemice de analiză²⁰, toate avînd aceeași valoare indecidabilă de adevăr. Toate variantele își pot găsi un spațiu istorico-simbolic, „o rază de acțiune”²¹ în care să-și demonstreze aplicabilitatea. Culianu refuză ca metode descrierea și definiția, în spirit popperian²², preferînd să caute specificitatea fiecărui izvor, a fiecărui mit. Suma interpretărilor posibile ale unui sistem fractalic formează un subiect ideal, iar interacțiunea subiectelor ideale creează istoria. Metoda lui Culianu postulează existența mai multor niveluri de realitate, ca posibilități de refugiu existențial: *syzigiile* gnostice care asigură structura spațiului celest), *pleroma* și *kenoma* (spațiul paradisiac și cel infernal, din același sistem filosofico-religios), *hysterema* și *anoikeion* (lumea vizibilă, efemeră, și lumea „de sus”, perenă, din dualismul gnostic).

Paradigma transiterii cognitive este centrată pe existența unei multitudini de tradiții care există simultan și se dezvoltă autonom sau prin interferență.

Problema infinitului în matematică și filosofie

În sistemul mistic grec, *anadeza*, impulsul ascensiunii spirituale spre modelul divin²³ este sinonimă cu *epanorthosis*- convertire, orientare spre, îndreptare de sine²⁴, iar în cel creștin, cu idealul îndumnezeirii firii umane (*theosis*)²⁵.

Scara dintre pământ și cer își schimbă numărul și forma treptelor în funcție de geometria spațiului divin. Scara lui Heraclit urcă și coboară într-o veșnică rotire²⁶. Scara creștină nu admite decât verticalitatea imobilă. Dar ambele sisteme de gândire filosofico-religioase definesc, prin relația individ-spațiu divin, comunitate de adoratori-Cetate Divină, o divinitate accesibilă prin eliberarea de sine și *unio mistica*.

¹⁹ I. P. Culianu, *Gnozele dualiste ale Occidentului*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 84.

²⁰ I. P. Culianu, *Gnozele dualiste ale Occidentului*, p. 356. N. Gavriluță, *Mentalități și ritualuri magico-religioase*, Editura Polirom, Iași, 1998, p. 198-199.

²¹ *Ibidem*, p. 84.

²² K.R. Popper, *Societatea deschisă și dușmanii ei*, vol. I, Editura Humanitas, București, 2005.

²³ Matei 4, 1; Luca 2, 22; Fapte 7, 41.

²⁴ 2 Ti 3, 16.

²⁵ Claudio Moreschini, *Istoria filosofiei patristice*, Editura Polirom, Iași, 2009, p. 590.

²⁶ M.M. Davy, *Enciclopedia doctinelor mistice*, vol. I, Editura Humanitas, București, 1998, p. 104.

În gândirea platoniciană, ascensiunea către divin se face pe scara frumuseții pure. În creștinism, treptele se suprapun, capabile de triple rezonanțe. În *Gorgias*, Socrate definește egalitatea geometrică drept relația care guvernează zeii, oamenii, întregul univers. În creștinism, nu egalitatea este relația fundamentală a geometriei divine, ci asemănarea și perihoreza.

Mistica greacă a pledat pentru originalitatea unui limbaj capabil să exprime regulile jocului metafizic. În creștinism, vocabularul are drept trăsătură fundamentală universalitatea. Comunitatea creștină se exprimă într-un singur glas, iar tăcerea ei este una sobră. Jocul de cuvinte a fost evitat, pentru a nu tulbura liniștea și siguranța dogmatică

În gândirea cantoriană²⁷, suita infinită a numerelor $a, a_1, a_2, \dots, a_n, \dots, a_{n+m}$ dispuse în ordinea scrierii și considerate un singur obiect \mathbf{a} , are următoarea însușire: dacă luăm un număr \underline{s} cât de mic, întotdeauna se va găsi un \underline{n} atât de mare, adică un element a_n atât de îndepărtat, încât diferența dintre el și orice factor a_{n+m} următor, în mărime absolută va fi mai mică decât \underline{s} . Așadar, cu cât este mai îndepărtat factorul a_n , cu atât mai mică devine diferența dintre el și toți factorii care îl succed, deși diferența nu va fi niciodată egală cu 0. În șirul lui Cantor aceste transcendent pentru orice a_n , dar a_n sunt imanente pentru \underline{a} .

Imanența și transcendența din matematică prezintă similitudini cu imanența și transcendența din dogmatică. Relația $\mathbf{a} - \mathbf{a}_n$ corespunde relației dintre Dumnezeu și lume. Divinitatea este transcendentă din sistemul de referință al lumii, iar lumea este imanentă Divinității, fiind pătrunsă de energiile divine²⁸. Dumnezeu confirmă continuu natura logică a lumii.

Axioma infinitului, fără de care aritmetica clasică nu s-ar fi putut construi completează seria analogiilor dintre matematică și dogmă, îmbogățind vocabularul comun celor două domenii.

Conform axiomei infinitului²⁹ există cel puțin o mulțime autosucesoare, adică există cel puțin o clasă \mathbf{w} care aparține lui m , m fiind definită ca supraclasă univers, totalitate a mulțimilor, holon matematic. Mulțimile autosucesoare sunt mulțimi saturate, adică, atunci când conțin un element îl și includ. În definierea mulțimilor autosucesoare saturate, verbele a

²⁷ Matila C. Ghyka, *Filosofia și mistica numărului*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 104-119.

²⁸ Pavel Florenski, *Stâlpul și temelie Adevărului*, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 316-320.

²⁹ M. C. Ghyka, *op. cit.*, p. 125 și urm.

conține și a include se condiționează reciproc, furnizând un procedeu de obținere a unor mulțimi distincte, condiționat de legea apartenenței la clasa univers. Disponerea și mobilitatea mulțimilor în m se face într-un areal matematic³⁰ determinat, ordonat și guvernat de apartenență și incluziune.

În axioma clasei submulțimilor (conform căreia totalitatea submulțimilor unei clase formează la rândul ei o clasă) este furnizat procedeu de obținere a unor mulțimi distincte, pornind de la subclasa Φ - mulțimea vidă, subclasă a oricărei clase. Noile clase obținute astfel fac aluzie la vechile supraclase, astfel încât „*asemănarea*” (o *asemănare a aluziei*, cum o numește Pavel Florenski) devine și ea o lege a supraclasei univers.

Înainte de Cantor, au existat în matematică două accepțiuni ale infinitului:

- denumerabil (suma numerelor naturale tinzând spre infinit),
- continuu,

infinitul denumerabil fiind „mai mic” decât infinitul continuu. În universul transfinit al lui Cantor, totalități infinite, disparate, create după regulile matematice ale șirurilor (numărătoare transfinite= procedură de numărare uzuală, extinsă dincolo de infinit, metode combinatorii, scheme funcționale sau descriptive³⁰), puteau să mixeze între ele și să creeze o suprastructură transfinită. Universul transfinit cantorian a fost inspirat de surse extramatematice: spațiul angelic, ierarhia verticală divină. Conceptul de continuum a fost astfel suprapus ideii grecești sau creștine de Paradis³¹. I

Pentru Cantor, matematica transfinitelor a avut o sursă de inspirație filosofico-teologică de necontestat. Ideile cantoriene au fost exprimate într-un limbaj metafizic, în strânsă legătură cu filosofia lui Platon, Spinoza și Leibnitz. Cantor a făcut distincția între realitatea imanentă, intrasubiectivă și realitatea transsubiectivă sau transientă (fizică și mentală). Transfinitul cantorian se întâlnește cu ideea de infinit absolut divin. Din perspectiva matematicianului cu opțiuni religioase riguros definite, regatul transfinit este o punte între finitudine și Absolut.

³⁰ Joseph Dauben, *Georg Cantor, His Mathematics and Philosophy of Infinite*, Harvard University Press, 1979.

³¹ Solomon Feferman, „Infinity in Mathematics: is Cantor Necessary?”, in *L'Infinito nella Scienza (Infinity in Science)*, Istituto dello Enciclopedia Italiana, 1987, p. 151-209.

Cantor a construit modelul matematic al Infinitului Divin, având două puncte de plecare:

1. infinitul potențial aristotelic: un infinit potențial, în devenire, dar niciodată desăvârșit, ci în curs de desăvârșire.

2. infinitul actual: o serie actual infinită, integral prezentă într-un anumit moment temporal. O serie S este actual infinită dacă și numai dacă primul element al lui S există în timpul T și dacă pentru fiecare element din S la T, există un succesori în S la T³².

De exemplu, memoria lui **Zeus** este perfectă, astfel încât pe măsură ce numără, înregistrează fiecare număr într-o listă mentală. Sau: Dumnezeu depășește infinitul actual într-un singur gând al său³³.

Distincția operată de G. Cantor între infinitul actual (un quantum mai mare decât orice constantă finită) și infinitul potențial (caz particular al unui quantum variabil) plasează axioma infinitului, amintită anterior, în categoria infinitului potențial, sinonim cu *apeiron* antic, *indefinitum* scolastic sau infinitul simplu din gândirea filosofică modernă.

În gândirea cantoriană

- a. există un număr inițial 0,
- b. pentru fiecare număr n, există un succesori n+1,
- c. pentru fiecare serie nesfârșită de numere, există un număr mai mare decât fiecare număr din acea serie, astfel încât seriile numerice se extind spre transfinit.

Cantor distinge între un infinit *in Deo*

in mundo

in abstracto,

Infinitul abstract, absolut fiind detașat, disociat de limitările naturale. Rămâne dificil de stabilit ce înseamnă „absolut” și dacă între *absolut* și *abstract* se poate stabili o relație de sinonimie. Dumnezeu este purtătorul absolut al infinitului actual, în vreme ce transfiniții sunt în jurul și în mintea noastră. În jurul nostru sunt seturi infinite de entități, iar în mintea noastră

³²Eric Steinhart, „A Mathematical Model of Divine Infinity”, *Theology and Science*, 7, 3, 2009, p. 261-274.

³³*De civitate Dei*, 12, 18.

un număr infinit de obiecte abstracte; așadar absolutul aparține sferei divine, iar abstractul pare a fi alocat sferei umane.

Plotin subordona *apeiron*, Unului, ca alteritate desprinsă din Monadă și lipsită de determinări (*aoristos*) până se întoarce la Unu spre a-l contempla³⁴. În gândirea plotiniană, monada ipostaziată își păstrează neatinsă esența. Ea se comportă ca o mărime transfinită care poate genera la nesfârșit entități numărabile, rămânând identică cu sine

Pentru a explica ipostazele Monadei Transcendente, Proclus invoca șirul matematic care îngăduie dezvoltarea în ambele direcții și reîntoarcerea (*epistrofe*). Generarea (*proodos*) nu afectează transcendența și integritatea începutului (*arhe*). Efectul este prezent în cauză și porcede din ea (ca și în cazul Axiomei Infinitului), iar principiul similitudinii specific genezei proodice se aplică și contramișcării (*epistrofe*).

Platonismul târziu a rezolvat problema Unului-Multiplu prin triada:

-neparticipat (*amethekton*)= Unu,

-participat (*metechomenon*)= Produsul Monadei, obținut prin geneza proodică,

-participant (*metechoon*),

participatul fiind superior participanților săi.

Așadar, infinitul potențial are ca atribut schimbarea nelimitată într-un areal actual-infinit; orice infinit potențial presupune existența unui infinit actual ca limită supra-finită a sa. Infinitul actual este sinonim cu *aforismenon* antic, *categorematicum infinitum* scolastic, infinitul pozitiv modern. Este maximum absolut (Absolutum la Cantor).

În domeniul transfinitului matematic, ca și în domeniul transfinitului teologic, partea este egală cu întregul. Atributul consubstanțialității, care definește cele trei ipostasuri divine-Tatăl, Fiul și Sfântul Duh în doctrina perihorezei poate constitui un exemplu în acest sens³⁵.

În matematica transfinitului, există o proprietate paradoxală, care asigură legătura între mulțimile numerelor finite, mulțimile transfinite și spațiile geometrice: numărul total al punctelor reale de pe un segment de dreaptă este egal ca putere cu numărul punctelor de pe dreapta obținută prelungind la nesfârșit segmentul dat, într-o parte și în cealaltă. Acest număr

³⁴ *Eneade*, II, 4, 5.

³⁵ M. Ghyka, *Filosofia și mistica numărului*, Editura Humanitas, București, 1998, p. 137.

corespunde deopotrivă mulțimii tuturor numerelor reale și continuului geometric, reafirmând egalitatea părții cu întregul³⁶.

Putem face și operația inversă, urmând exemplul lui Borel: dacă scoatem de pe un segment de dreaptă toate numerele raționale și algebrice (o infinitate numărabilă), încă mai rămâne pe segment o infinitate nenumărabilă de puncte³⁷.

În modelul ktiziologic plotinian, lumea este creată prin ieșirea Monadei în ierarhii de gândire, principiul generator rămânând identic cu sine.

În hermetism, Numărul este definit ca o condiție a consistenței, constituirii, compunerii și descompunerii. Unitățile generează numerele, apoi, prin diviziune, se întorc în sine. Fluxul și refluxul unităților din și înspre Monada primordială asigură armonia Unului-Tot. Nimic din Universul învăluit de Zeu nu dispare, nu se pierde definitiv. Unitatea primordială generează și conține toate numerele, fără a fi conținută sau generată de vreun număr. Universul devine astfel o nesfârșită operație matematică, aflată sub semnul Unității Divine³⁸.

Ierarhia inteligențelor create din Unitatea Divină cuprinde 60 de trepte, emanații succesiv degradate din divinitatea supracategorială. Divinitatea se întoarce, însă, la starea de non-manifestare. Spațiul dintre cer și pământ este organizat scalar în patru „provincii”, douăsprezece intervale și șaiszeci de regiuni. Spațiul dintre Empireu și Lună este populat de zei, iar între Lună și Pământ se află Împărăția Sufletelor, guvernată de Dreptate, Memorie și Experiență³⁹.

În *Tratatul de inițiere*, Hermes afirmă unitatea Universului: „totul este unul și una sunt toate, întrucât toate lucrurile erau în Creator înainte de Creație”⁴⁰. Monada este sursa „unității multiple” a vieții universale. Omul este creat „după chipul și asemănarea” unui Demiurg care deține rangul cel mai înalt în rândul Făpturilor.

Așadar, între transfinitul matematic și cel teologic există evidente analogii. Unul-Trei creștin (Treimea definită perihoretic, având aceeași esență și trei moduri de manifestare), ca și

³⁶*Ibidem*, p. 124-129.

³⁷*Ibidem*.

³⁸ Hermes Mercurius Trismegistus, *Filosofia hermetică*, București, 1995, *passim*. Françoise Bonardel, *Hermetismul*, Editura de Vest, Timișoara, 1992, p. 40-41.

³⁹*Filosofia hermetică*, p. 134-136.

⁴⁰*Ibidem*, p. 141.

Monada plotiniană sau Unitatea hermetică pot fi definite ca numere imaginare, în sens matematic. Ca și în raționamentul matematic, deși se admite imposibilitatea gândirii lor, ele devin fundamente ale organizării spațiului sacru.

În teologia imaginarelor și a simbolurilor transfinite pot fi incluși de asemenea, eonii gnostici, henadele plotiniene, ierarhiile divine dionisiene, diferențialele din trilogia cosmologică a lui Lucian Blaga.

Spre deosebire de limbajul dogmatic riguros stabilit în context sinodal, limbajul matematic își depășește continuu limitele. Întâlnirea între cele două domenii poate duce însă, la consolidarea limbajului religios cu ajutorul limbajului și modelelor de gândire matematice.

Dialectica autocomunicării divine, explicată de aristotelism, definitivată în spirit emanatist în neoplatonism⁴¹ și redescoperită în creștinism de Pseudo Dionisie Areopagitul⁴² a evoluat spre determinismul optimist care definește spațiul ca atribut al lui Dumnezeu⁴³.

După un mileniu de efort filosofic, principiul plenitudinii divine a fost identificat cu principiile continuității și ierarhizării.

BIBLIOGRAFIE

- Aureliu Augustin, *De civitate Dei*, Editura Științifică, București, 1998
- Blaga, Lucian, *Experimentul și spiritul matematic*, Editura Humanitas, București, 1998
- Bonardel, Françoise, *Hermetismul*, Editura de Vest, Timișoara, 1992
- Collingwood, R. G., *The Idea of History*, ed. T.M. Knox, Oxford, Clarendon Press, 1956
- Copleston, Frederick, *Istoria filosofiei, I, Grecia și Roma*, Editura All, București, 2008
- Culianu, I. P., *Gnozele dualiste ale Occidentului*, Editura Polirom, Iași, 2002
- Dauben, Joseph, *Georg Cantor, His Mathematics and Philosophy of Infinite*, Harvard University Press, 1979
- Davy, M. M., *Enciclopedia doctrinelor mistice*, vol. I, Editura Humanitas, București, 1998
- Deussen, Paul, *Elementele metafizicii, alături de o considerație preliminară asupra esenței idealismului*, Editura Herald, București, 2008

⁴¹ Frederick Copleston, *Istoria filosofiei, I, Grecia și Roma*, Editura All, București, 2008, p. 42.

⁴² Dionisie Areopagitul, *Opere completeși Scoliile Sfântului Maxim Mărturisorul*, Editura Paideia, București, 1996.

⁴³ Paul Deussen, *Elementele metafizicii, alături de o considerație preliminară asupra esenței idealismului*, Editura Herald, București, 2008, p. 107.

- Dionisie Areopagitul, *Opere complete și Scoliile Sfântului Maxim Mărturisitorul*, Editura Paideia, București, 1996
- Feferman, Solomon, „Infinity in Mathematics: is Cantor Necessary?”, in *L'Infinito nella Scienza (Infinity in Science)*, Istituto dello Enciclopedia Italiana, 1987, p. 151-209
- Florenski, Pavel, *Stâlpul și temelia Adevărului*, Editura Polirom, Iași, 1999
- Funkenstein, Amos, *Teologie și imaginația științifică. Din Evul Mediu până în secolul al XVII-lea*, Editura Humanitas, București, 1998
- Gavriliuță, N., *Mentalități și ritualuri magico-religioase*, Editura Polirom, Iași, 1998, p. 198-199
- Ghyka, Matila, C., *Filosofia și mistica numărului*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998
- Hempel, C. G., “The Function of General Laws in History”, *The Journal of Philosophy*, nr. 39, 1942, p. 35-48
- Hermes Mercurius Trismegistus, *Filosofia hermetică*, București, 1995
- Moreschini, Claudio, *Istoria filosofiei patristice*, Editura Polirom, Iași, 2009
- Nicolaus Cusanus, *De docta ignorantia*, cartea I ediție bilingvă, traducere, tabel cronologic, note și postfață de Andrei Bereschi, Editura Polirom, Iași, 2008
- Plotin, *Opere*, Traducere, lamuriri preliminare și note Andrei Cornea, Editura Humanitas, București, 2003
- Popper, K. R., *Societatea deschisă și dușmanii ei*, vol. I, Editura Humanitas, București, 2005
- Ricoeur, Paul, *Eseuri de hermeneutică*, Editura Humanitas, București, 1995
- Steinhart, Eric, „A Mathematical Model of Divine Infinity”, *Theology and Science*, 7, 3, 2009, p. 261-274.